

TÜRKİYE-MOLDOVA INTERCONNECTED BUSINESS

18 Haziran 2020, Zoom Online Konferans Sistemi

TÜRKİYE-MOLDOVA INTERCONNECTED BUSINESS

18 Haziran 2020

Zoom Online Konferans Sistemi

Konuşmacılar

- **SİNAN BORA**
Türkiye – Moldova İş Konseyi Başkanı
- **NAİL OLPAK**
DEİK Başkanı
- **DMITRI CROITOR**
Moldova Cumhuriyeti Ankara Büyükelçisi
- **HALİL GÜROL SÖKMENSÜER**
T.C. Kişinev Büyükelçisi
- **RODICA VERBENIUC**
Moldova Yatırım Ajansı Genel Müdürü
- **SERGIU HAREA**
Moldova Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı
- **OLGA DOBREVA**
Moldova Yatırım Ajansı Baş Uzmanı
- **SEMION GURAN**
Gagavuzya Yatırım Ajansı Uzmanı
- **GÖKÇE YANAŞMAYAN**
Efes Moldova Genel Müdürü

Kayıt Yapan Toplam
Katılımcı Sayısı: 115

TOPLANTI NOTU

Türkiye-Moldova Interconnected Business Toplantısı, 18 Haziran 2020 tarihinde DEİK Türkiye-Moldova İş Konseyi Başkanı Sayın Sinan Bora moderatörlüğünde, DEİK Başkanı Sayın Nail Olpak, T.C. Kişinev Büyükelçisi Sayın Halil Gürol Sökmensüer, Moldova Ankara Büyükelçisi Sayın Dmitri Croitor, Moldova Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı Sayın Sergiu Harea ve Moldova Yatırım Ajansı Genel Müdürü Sayın Rodica Verbeniuc'un katılımları videokonferans yöntemi ile düzenlendi.

Toplam 115 kişinin katıldığı online etkinlikte, iki ülke arasında dostluk köprüsü olan Gagavuz Yeri ve ekonomik büyüme kalemleri arasında yabancı yatırımlar ve dış ticarete dayalı bir strateji izleyen Moldova ile işbirliği olanaklarına yönelik bilgilendirici sunumlar yer aldı.

Program çerçevesinde, açış konuşmaları ve sunumların gerçekleştirildiği ana oturumun akabinde, iki ülkeden iş insanlarının karşılıklı şekilde görüşebileceği tarım-gıda, hazır giyim-tekstil ve makine mühendisliği-metal işleme sektörlerini kapsayan eş zamanlı üç ayrı sektörel oturum gerçekleştirildi.

SİNAN BORA

Türkiye – Moldova İş Konseyi Başkanı

Son yıllarda Türkiye ile Moldova arasındaki ticari ve ekonomik ilişkiler giderek genişlemekte ve birçok alanda stratejik ortaklıklarımız da sürmektedir, zaten hali hazırda ilişkilerimizi güçlendirmeyi teminen STA gibi birçok anlaşmamız mevcut. Pandemi süreci yaşanmasaydı, 2020 yılı hedeflerinde Moldova ile KEK toplantısının yapılması da öngörülmekteydi. Fakat malum dünya ekonomisine de damga vuran koronavirüsün etkisi ile ekonomi ve ticarette dengelerin yeniden kurulacağı bir döneme girdik. Moldova ve Türkiye özelinde ise, 2020 yılının Ocak-Nisan döneminde Moldova'nın Türkiye'ye yönelik ihracatı 2019 yılının aynı dönemine kıyasla % 45,6 düşerek 52,1 milyon ABD Doları seviyesine, Moldova'nın Türkiye'den yaptığı ithalat ise % 7,5 oranında düşüşle 112,0 milyon ABD Doları seviyesine azalmıştır. İki ülke arasındaki dış ticaret hacmi söz konusu dönemde 164,1 milyon ABD Doları olarak hesaplanmıştır. Türkiye ile Moldova arasındaki iktisadi iş birliği sadece ticaretle sınırlı değildir, nitekim müteahhitlerimiz başta olmakla Türk firmalarının Moldova'daki faaliyetleri çok önemli boyuttadır. Son yıllarda sağlık ve büyük altyapı projeleri konularında da iki ülkenin deneyim paylaşımında bulunduklarını da ifade etmek isterim. İş konseyimizin faaliyetlerine gelirsek; malumlarınız üzere Ocak ayında seçimle yeni iş konseyleri yönetimleri belirlendi. Moldova İş Konseyimizin daha aktif Yürütme Kurulu takımı oluştu ve biz bu heyecanla faal bir şekilde toplantılarımıza ve görüşmelerimize başlamıştık ama koronavirüs sebebi ile yurtdışı seyahatlerimizi iptal ettik. Fakat çalışmalarımıza ara vermedik. Mart ayının ortalarından itibaren toplantılarımızı sanal ortamda yapmaya, işlerimizi internet üzerinden takip etmeye çalışıyoruz. İş Konseyimizin karşı kanadı olan Moldova Ticaret Odası, Moldova Türkiye Büyükelçiliği, T.C. Kışinev Büyükelçiliğimiz ve Ticaret Müşavirimiz başta olmak üzere, iş insanlarımız ile hep irtibat halindeyiz ve bu süreci verimli hale getirebilmek için çalışmalarımızı sürdürüyoruz.

Salgın dönemi sonrasında iki ülke ilişkilerini geliştirecek tüm çalışmalara hızla devam etmemizi diliyorum.

NAİL OLPAK

DEİK Başkanı

Bugün sizlerle, ülkemizde ve diğer birçok ülkede yaşanan COVID-19 sonrası normalleşme sürecinde, Türkiye ile Moldova arasındaki ticaret ve yatırım ilişkilerini geliştirmenin yollarını konuşacağız.

Biliyorsunuz, Moldova'da koronavirüsün etkileri oldukça sınırlı olmuştu. Ancak son zamanlarda ne yazık ki ülkemizde de, Moldova'da da ufak da olsa artışlar devam ediyor. Ülkenin bu durumu en az hasarla atlatmasını diliyor, süreç sonrasında da, çok daha hızlı bir şekilde toparlanmasını ümit ediyorum.

Avrupa'ya yakınlığı, serbest ekonomik bölgelerinde her ölçekte yatırımcıya teşvik sunan Moldova'da, Türk iş insanlarımızın tekstil, tarım, gıda işleme ve paketlenme, inşaat alanlarında faaliyet göstermeleri için birçok fırsat bulunuyor. Türkiye'nin Moldova'ya ihracatında elektrikli cihazlar, plastikler ve tekstil ürünleri yüksek potansiyel barındırırken, Moldova'nın Türkiye'ye ihracatında ise ayçiçeği tohumu yağları, kablolar ve yemler potansiyel anlamında ön plana çıkıyor.

Bulduğumuz yıl içinde Moldova ile karşılıklı ticaret hacmimiz artarak yaklaşık 500 milyon ABD Doları seviyesini geride bıraktı. Ancak arasında Serbest Ticaret Anlaşması olan iki dost ülke için bunu yeterli bulmuyorum. Demek ki birlikte daha çok çalışacağız.

Bu doğrultuda, ekonomik ilişkilerimizin daha da güçlenmesini sağlayacağını düşündüğüm birkaç maddeyi dikkatinize sunmak isterim:

- İş dünyamızın Moldova ile gerçekleştirdikleri ticarette en sık karşılaştıkları sorun; ülkemiz menşeli ürünlerin Moldova'ya ithali sırasında, Moldova Gümrük İdaresi tarafından, ürünlerimize yönelik yeniden değerlendirme yapılmasına ilişkin uygulamalardır. Bu sebeple, ülkemiz menşeli ürünlerin Moldova pazarına giriş

maliyetleri önemli ölçüde artmakta ve ürünlerimizin ithalat süreci uzamaktadır. Bu uygulamanın en yakın zamanda sona erdirilmesi iki ülke iş birliğimiz açısından büyük önem taşıyor.

- Altyapının iyileştirilmesi amacıyla Batılı ülkelerin ve uluslararası kuruluşların kaynakları ile finanse edilen projeler, ülkemiz müteahhitlik/teknik müşavirlik firmaları açısından fırsatlar sunuyor. Türk müteahhit firmaların Moldova'da gerçekleştirdikleri projelerde, kaliteli ve zamanında iş yapma konusundaki bilinirlikleri ve güvenilirlikleri yüksektir. Ayrıca, Türk müteahhitlerimiz gerçekleştirdikleri projelerde inşaat malzemelerinin bir kısmını Türkiye'den tedarik ederek, ihracatımıza da katkı sağlıyorlar. Bu alandaki iş birliğimizin artarak devam etmesi iş dünyalarımız için önemli.

- Türk malı ürünlerinin Uzakdoğu ürünlerine kıyasla daha kaliteli, Avrupa ürünlerine göre daha ucuz olması Moldova için büyük avantaj sağlıyor. Bunun değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyorum.

- Moldova'nın enerjide dışa bağımlılığının azaltılabilmesi ve yararlanılan enerji türleri ile bunların temin edildiği kaynak ülkelerin çeşitlendirilmesi için enerji alanında yatırım imkânları iki ülke firmalarımız arasında bir diğer iş birliği alanı büyük önem taşıyor.

- Türk firmalarının Moldova'nın karayollarının yenilenmesi amacıyla hazırlanan projelerde ve ayrıca şehirlerin yol ve diğer belediye hizmetleri çerçevesindeki altyapı ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla hazırlanan projelerde yer almaları mümkün.

İki ülkenin iş dünyası olarak, normalleşmeyle başlayan yeni dönemde yatırım ve ticaretimizi daha da güçlendireceğimize inanıyorum.

Türk özel sektörünün dış dünyaya açılan penceresi olan DEİK, ülkeler arası yatırım ve ticareti artırmak için tüm dünyaya yayılmış 146 İş Konseyiyle, çalışmalarını "ticari diplomasi" anlayışıyla sürdüren bir iş platformu. Bilgi ve etkileşimin çok önemli olduğu günümüz dünyasında, Moldovalı dostlarımızı da, bu önemli networkümüzde daha fazla yer almaları için davet ediyorum.

1993 yılında kurulan Türkiye-Moldova İş Konseyimiz ile Sinan Bora başkanlığında, karşı kanat kuruluşu Moldova Ticaret ve Sanayi Odası iş birliğiyle, ülkelerimiz arasındaki ticaret ve yatırımları artırmaya devam ediyor.

DEİK olarak bu süreçte "İşlerimizi askıya almıyoruz", "İşletmelerimizin ve çalışanlarımızın sağlığını ve istihdamını koruyoruz" sloganlarımız ile çalışmalarımıza ve üyelerimizin sesi olmaya devam ediyoruz.

DMITRI CROITOR

Moldova Cumhuriyeti
Ankara Büyükelçisi

Bugün bu serinin ilki olan Türkiye-Moldova Interconnected Business etkinliğinde bulunduğum için büyük memnuniyet duyuyorum. Nisan ayında gerçekleştirdiğimiz Moldova – Türkiye İş Konseyi Ortak Toplantısında organize etme kararı aldığımız bu toplantının, bugün gerçekleşmiş olması beni çok mutlu etti. Öncelikle ülkelerimiz arasındaki ticaret ve yatırım işbirliğine adanmış bu önemli etkinliğe ev sahipliği yaptığı için Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu'na teşekkür etmek istiyorum.

Türkiye, Moldova Cumhuriyeti için stratejik bir ortaktır. Devletlerimiz arasındaki etkileşim derin tarihi ilişkilere uzanmaktadır. Ayrıca özerk bölge olan Gagavuzya, Türk köken kardeşliğinin yanı sıra Türk geleneklerini, kültürünü ve dilini yıllar boyunca korumuştur.

Son zamanlarda iki ülke arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkiler ivme kazanmaktadır. Stratejik ortak olan Moldova ve Türkiye arasındaki ekonomik ve yatırım akışlarının artırılması, Moldova Hükümeti ve Moldova Büyükelçiliği'nin temel önceliklerinden biridir. Bu kapsamda, seyahat rejimimiz kolaylaştırarak sadece kimlik ile seyahat etme imkanı, mevcut İkili Serbest Ticaret Anlaşması sayesinde ihracat ve ithalat konusunda özel kotalar mevcuttur.

Bugün istatistiksel verilerden bahsetmeyeceğim, Moldova Avrupa Birliği'nin Ortak Üyesi olduğu için yurtdışında yeni bir tesis açmak, işletmelerini yeniden konumlandırmak veya çeşitlendirmek isteyen Türk şirketleri için mükemmel bir yer olduğunu vurgulamak istiyorum. Genel olarak, Moldova'da faaliyet gösteren şirketler, 880 milyon müşterinin gümrüksüz bir pazarına erişmesini sağlıyor. Hükümetimizde Türk yatırımcılar için Moldova'yı en cazip bir destinasyon haline

getirip, tüm desteği vermeye kararlıdır. Bu açıdan kesinlikle Türk şirketleri için Moldova'da keşfedilmemiş büyük bir potansiyel olduğuna inanıyorum ve sizi bu fırsatları keşfetmek için ülkemize davet ediyorum. Covid-19 sonrası, değişmeye ve uyum sağlamaya hazır şirketler hayatta kalacak. Bu sebeple, başarılı işler yapabilmek için ihtiyacınız olan her şeyi Moldova'nın size sunabileceğini ifade etmek istiyorum.

Ayrıca, bugün T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanı Sayın Mustafa Varank ile yaptığım görüşmede; Moldova'da var olan 43 serbest bölgenin her birine bir Türk firmasını çekmek için çalışmalara başlanacağı ve yine her zaman olduğu gibi DEİK ile bu sürecin takip edilebileceğini konuştuk. Bu ve bu gibi toplantıların iki ülke iş dünyasına faydalı olacağına inancımız tamdır.

**HALİL GÜROL
SÖKMENSÜER**
T.C. Kışinev Büyükelçisi

Moldova, Türkiye'nin önem verdiği dost ve kardeş ülkedir. Ayrıca Sayın Cumhurbaşkanımızın 2018 yılında Moldova'ya gerçekleştirdiği ziyaret sırasında ilişkilerimiz stratejik ortak düzeyine çıkmıştır. 2019 yılı 576 milyon dolarlık ticaret hacmi iki ülke arasındaki ilişkiye yakışmamaktadır. İki ülke Cumhurbaşkanı'nın koyduğu 1 milyar dolarlık hedefe emin adımlarla ulaşabileceğimize inanıyorum.

Türk firmalarının Moldova'da gerçekleştirdiği toplam yatırım miktarı ise 300 milyon doların biraz üzerindedir. Bu yatırımların çoğunluğu da üçüncü ülkeler üzerinden gelen sermaye olduğu için Moldova kayıtlarında ülkemiz, yatırımcılar arasında öne çıkan ülkeler arasında gözükmemektedir ancak bu yatırımlar ülke kamuoyunda Türk yatırımları olarak tanınmaktadır.

Moldova'daki yatırımcılarımız gıda, içecek, müteahhitlik, hastane işletmesi, bilgi, iletişim, tekstil, konfeksiyon, konaklama sektörlerinde yoğunlaşmıştır. Moldova'da 43 serbest bölgesinde iş yapabileceğiniz bakir alanlar da mevcut. Özellikle tarım alanında Gagavuzya Özerk Bölgesi yatırımcıları beklemektedir.

2016 yılında Serbest Ticaret Anlaşmamız imzalandı yani önümüzdeki engellerin birçoğu zaten kaldırılmıştır. Biz de Büyükelçilik olarak kapılarımızın iş insanlarına daima açık olduğunu belirtmek isteriz. Önemli olan çok iyi giden siyasi ilişkileri ticari ve yatırım alanında da daha ileriye götürebilmektir.

RODICA VERBENIUC

Moldova Yatırım Ajansı

Genel Müdürü

Pandemi süreci dahil olmak üzere Moldova ve Türkiye ile birçok iş görüşmeleri yaptık. Ticari ilişkilerin gelişmesi için iş insanlarını dinlememiz gerektiğine inanıyorum. Dinledikçe aradaki sorunlar, sorular hepsine çözüm bulunacaktır, bu sebeple bu online toplantılar çok önemlidir.

Türkiye de ülkemiz gibi ticarete çeşitlendirmeye önem veriyor çünkü sektörler farklı kaynaklara, farklı lojistiklere kaydı ve coğrafi konumu itibariyle Moldova da bu çeşitlendirmeleri yapıyor.

Moldova, yatırım imkanları açısından büyük kolaylıklar ve imkanlar sunan bir ülkedir. Moldova resmi istatistik rakamlarına göre, Moldova'da 2300 Türk sermayeli şirket bulunmaktadır. Moldova'da serbest bölgeler, teknoparklar, IT ve bilişim şirketleri için her türlü imkanı sağlayacak çalışma alanlarımız var. Serbest Ticaret Anlaşmasının işbirliklerini destekleyecek imkanlarının yanı sıra, mevzuata göre yabancı yatırımlar destekleniyor ve kolaylıklar sağlanıyor.

Moldova Yatırım Ajansı faaliyetlerine değinecek olursak, yabancı yatırımcılara bilgiler sunuyoruz ve farklı ticari alanları keşfetmelerine yardımcı oluyoruz. Ajansımız Moldova Cumhuriyeti Başbakanlığına bağlı bir kurumdur, bu nedenle problem yaşayan iş insanlarına gerekli tüm destek ve yardımı güven temin ederek sunuyoruz. Ülkemizi görmek isteyen, iş imkanlarını öğrenmek isteyenler bize başvursunlar, bizler de projelerinizi takip edip, destek olalım.

Her yaşanan kötü dönemin ardından iyi bir dönem yaşanacağına inanıyor ve pandemi süreci bitince Türk iş insanlarını mutlaka Moldova'ya bekliyoruz.

SERGIU HAREA

Moldova Ticaret ve
Sanayi Odası Başkanı

Pandemi sürecinde tüm ülkeler gibi Moldova’da zor bir dönemden geçiyor. Yaklaşık üç aydır özellikle lojistiğe ihtiyacı olan karma ihracata yönelik üretimlerimiz durma noktasına geldi. İstatistiklerimize baktığımızda ilk 3 ayda cari yılın geçen sene ile aynı durumda olduğu, son aylarda düşüş yaşadığını görüyoruz. Tüm bunların sonucunda da ihracatımız, ithalatımız düştü ve ekonomimizi zor duruma soktu. Diğer bir yandan bu zorunlu tedbirlerimiz üretimde çalışan personel sağlığı ve iş yaptığımız karşı tarafın sağlığı için şart ve şuan beklemek zorundayız.

Daha önceki toplantılarımızda dile getirdiğimiz gibi çalışmalarımıza ara vermeden devam etmeliyiz. İki ülke arasındaki işbirliğinin önünde hiç bir engel olmadığını dile getirmek istiyorum. Pandemi sürecinden sonra neler yapacağımıza dair hazırlıklı olup, faaliyetlerimize devam etmeliyiz. Bizler pandemi sonrası B2B'lere Türkiye ve Moldova’da devam etmek, iş yeri ziyaretleri yaparak sektörleri yakinen tanımak, takip etmek istiyoruz.

Moldova Ticaret ve Sanayi Odası olarak bu pandemi sürecinde ise Sağlık Bakanlığımız ile işletmeleri ziyaret edip, bu dönem ve sonrasında çalışma koşullarının nasıl olması gerektiğini görüştük. Ülkemizde bu süreçte bankalar da sorunlar yaşıyor fakat buna rağmen devlet bankalarımız firmalara destek vermeye devam ediyor. Ayrıca, ülkemiz vergi kurumları ile görüşmeler yapıldı; bazı muafiyetler özellikle bu dönemde çok büyük kolaylıklar sağlamak ve bu destekler firmalarımızın sürekliliğine destek olacağına inanıyoruz.

OLGA DOBREVA

Moldova Yatırım Ajansı Ekonomi Diplomasi Uzmanı

Neden Moldova Cumhuriyeti'nde Yatırım Yapmalı?

- Türkiye dahil olmak üzere 42 ülke ile Serbest Ticaret Anlaşması bulunmakta,
- Avantajlı coğrafi konum,
- 100 ülke için vize serbestisi,
- Ülkenin çok dilli olması ve ucuz iş gücü,
- Bilişim Teknolojileri alanında düşük ücret ve alt yapı mevcudiyeti,
- Tek noktadan hizmet alma imkanı,
- Yabancı yatırımcıların menfaatlerini koruyan farklı mekanizmalar,
- Avrupa ülkelerine bir kaç saat uzaklıkta yer alması,
- 21 ülke, 42 şehire direk uçuş imkanı,
- CEFTA ve GUAM ülkeleri ile anlaşmaların olması sayesinde 1 milyar potansiyel tüketiciye ulaşma imkanının olması.

Moldova son iki yıldır ekonomik çalışmalarını güçlendirdi, örneğin Moody's raporuna göre Moldova istikrarlı ekonomiye sahip, Uluslararası rekabetçi raporuna göre ise 141 ülkeden 86. sırada yer almaktadır.

Moldova'da iş yeri açma prosedürü basit ve pratiktir sadece bir gününüzü harcamanız yeterli olmaktadır. İşe başlama, inşaaata başlama lisanslarının alınması, vergilerin ödenmesi ve ödeyememe durumunda tasfiye kolaylığı gibi konularda girişimcilere kolaylıklar sağlanmaktadır.

2019 yılı toplam ihracatımız 2.8 milyar dolardır. Bunun %65.9'u Avrupa ülkeleri olup, en çok ihracat yapılan ülkeler sırasıyla Romanya, İtalya, Rusya, Almanya, Türkiye ve Polonya'dır. 2019 yılı toplam ithalat rakamı ise 5.85 milyar dolardır. Bunun 49.5'i Avrupa ülkelerinden olup, en çok ithalat yapılan ülkeler ise sırasıyla Romanya, Rusya, Çin, Ukrayna, Almanya ve İtalya'dır. 2019 yılında Türkiye ile olan ikili ticaret hacmimiz %29 artışla 576 milyon dolara ulaşmıştır. Ayrıca, Türkiye Moldova'nın ticari ortakları arasında 7.sıradadır.

Doğrudan yabancı yatırımlar, 2019 yılında %90 artışla 593 milyon dolara ulaşmıştır. Bunun %83,8'i Avrupa Birliği ülkelerinden, 6,8 Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinden, 9,4'ü ise diğer ülkelere aittir. Doğrudan yabancı yatırımların faaliyet alanlarını; üretim sanayisi, işleme sanayisi, finans ve sigorta sektörü, perakene satış olarak sıralayabiliriz. Doğrudan yabancı yatırım yapan ülkeler ise Kıbrıs, Romanya, Fransa, İngiltere, Bulgaristan, İtalya ve Almanya'dır.

Moldova'da oldukça avantajlı bir finans sistemi mevcuttur. Bu kapsamda, kurumlar vergisi %12, katma değer vergisi %20'dir.

Girişimciler için var olan reformlar ise şu şekildedir; izin belgeleri 400'den 150'ye kadar azaltılmış olup, 128'si online alınabilmektedir. 2018 yılında oluşturulan tek pencere sisteminden tüm belgeler temin edilmektedir. Finansal reformlar sayesinde 5 rapor yerine artık 1 finansal rapor hazırlanma zorunluluğu vardır.

Moldova'da 7 serbest bölge bulunmakta olup, hem yerel hem de uluslararası yabancı şirketler faaliyet göstermektedir. Bu bölgelerde kurumlar vergisi %12 yerine %6'dır. Bunun yanı sıra 1-5 milyar dolar yatırım yapan şirketlere, 3-5 yıl kurumlar vergisi 0'dır.

2016- 2020 yılları için hazırlanan Ulusal Yatırım ve İhracat Teşviki Stratejisi kapsamında önemli sektörler, Gıda- Tarım, Otomotiv-Elektronik, Bilişim ve İletişim Teknolojileri, Tekstil-Konfeksiyon, Turizm ve Altyapı olarak belirlenmiştir. Bilişim ve İletişim Teknolojileri sektörü en hızlı gelişim hızına sahip sektördür, 2015 yılından itibaren 40 katı büyüme olmuştur. 4G fiyatları Avrupa'da en ucuz Moldova'dadır, bunun yanı sıra Singapur, Güney Kore ve Malta'dan sonra en yüksek Gigabit İnternet alanına sahiptir.

Yabancı yatırımları çekmek ve yeni iş yerlerinin açılmasını teşvik için tek birleşik vergi sistemine geçilmiş olup, IT parkında bu birleşik vergi %7 oranındadır. 2019 yılında IT parkın 214 milyon hacminde dolar cirosu olmuştur. 2020 için yapılan tahmin ise 233 milyon dolar'dır.

Moldova Cumhuriyeti'nin geleneksel ve en önemli sektörlerinden biri tarımdır. GSYİH'de tarım sektörünün payı %12'dir. Ülke toplam ihracatının ise %45'ini tarım oluşturmakta olup, 70'den fazla ülkeye tarım sektöründe ihracat gerçekleştirmektedir.

Moldova'da tekstil, konfeksiyon, ayakkabı ve deri endüstrisi oldukça gelişmiştir ve toplam ihracat hacminin %16'sını oluşturmaktadır. Fast Fashion alanında faaliyetlerimiz de gelişmiş olup, iki hafta içerisinde sipariş üzerine üretim yapıp, AB ve BTĐ ülkelerine ihracat yapılabilir.

Otomotiv ve Makine Sanayi sektöründe ise Moldova oldukça gelişmiş bir ülkedir ve GSYİH'de bu sektörün payı %15.2, toplam ihracatta ise %21'dir. 19 bin kişi bu sektörde istihdam etmektedir.

Ayrıca, Moldova'da 60 ülkeden 10 binden fazla yabancı firma faaliyet göstermektedir.

SEMION GURAN

Gagavuzya Yatırım Ajansı Uzmanı

Moldova'nın güneyinde yer alan Gagavuzya Özerk Bölgesi'nin başkenti Komrat'tır. Gagavuzya'nın ana dili Gagavuzcadır ve halkımız çok dilli olup, Rusça, Rumence ve Türkçe konuşmaktadır. Bölgenin doğal kaynakları yoktur ama temel değerimiz halkımızdır. Aktif iş gücümüz 82 bin kişidir, istihdam oranı ise %42'dir. Koronavirüs sebebi ile yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızın bir kısmı ülkeye geri dönerek iş aramaktadırlar bunun ile birlikte iş gücümüzün yatırımcılar için büyük bir potansiyel olduğunu düşünüyoruz.

Bölgedeki en büyük iş veren, otomotiv sektöründe faaliyet yürüten, Japon şirketi Fujikura'dır ve Komrat Serbest Bölge'de yerleşiktir, yaklaşık 1200 çalışanı vardır.

Gagavuzya'da Neden Yatırım Yapmalı?

- Çok dilli ve eğitimli insan gücü,
- Özel yasa statüsüne sahip,
- Gagavuzya Özerk Bölge Yatırım Kanunu kapsamında spesifik teşviklere sahip,
- Serbest Ekonomik Bölge,
- Yatırımcılara özel yaklaşım,
- Gelişmiş iletişim alt yapısı,
- Uygun maliyetli iş gücü.

Gagavuzya Teşvik ve Sübvansiyonları

Gagavuzya'da faaliyet gösteren tüzel kişiler, iş yeri sübvansiyonlarından faydalanabilirler. İş yeri yaratma sübvansiyonundan sorumlu olan makam Gagavuzya Bakanlık Komitesidir.

Yerel hükümetimiz ayrıca Greenfield projelerine yapılan sermaye yatırımının %30'unu karşılamaktadır. Proje başı sübvansiyon 250.000 euro ile sınırlıdır. Gagavuzya Özerk Bölgesi, Moldova'nın sanayi bölgesi olma potansiyeline sahiptir.

Yerel hükümetimiz çift mesleki programlar dahil olmak üzere eğitime büyük önem vermektedir. Bu kapsamda, eğitim için ilk 3 ay maaşın %50'sine kadar sübvansiyon sunmaktadır. Moldova Teknik Üniversitesi'nde, Elektronik ve Mikroelektronik, Bilgi ve İletişim Teknolojileri, Bilgisayar ve Makine Mühendisliği ve benzeri bölümlerde eğitim gören, yıllık 50 başarılı öğrencinin öğrenim masrafları karşılanmaktadır.

Gagavuzya'nın Yatırım Teşvik Ettiği Öncelikli Sektörler

İmalat Sanayi: Otomotiv Bileşenleri, Elektronik, Giyim ve Tekstil, Makine yapımı ve Metal işleme

Ticari Dış Kaynak Kullanımı: Çağrı merkezleri, Veri kaydı, CRM, Müşteri Hizmetleri, BT Destek Hizmetler

Tarım, Gıda İşleme ve Çiftlik Hayvanları Yetiştirme: Konserve fabrikaları, Süt ürünleri, Çiftlikler

Gagavuzya Serbest Ekonomik Bölgeler

Greenfield: Gagavuzya'da yatırım projeleri için 110 hektarın üzerinde ücretsiz inşa edilebilir alan mevcuttur.

Brownfield: Greenfield yanı sıra yatırımcıların ihtiyaçlarını karşılayacak alt yapıya sahip yenilenmiş endüstriyel tesisler olan 3700m2 alan bulunmaktadır.

Gagavuzya'da Eğitim

Komrat Devlet Üniversitesi, kolejler meslek yüksek okulları, meslek eğitim merkezleri bulunmaktadır. Eğitim alanında, Türkiye tarafından desteklenen ve TİKA tarafından uygulanan Recep Tayyip Erdoğan Endüstri Koleji projesi başladı. 2021 yılında, resmi açılış ve faaliyete geçmesi hedeflenmektedir.

Gagavuzya Yatırım Ajansı

Gagavuzya Yatırım Ajansı, 2019 yılında kurulan, kar amacı gütmeyen ve resmi bir kurumdur. Gagavuzya Bakanlar Komitesi politikalarını uygulamaktadır. Ajansımız, yatırımcılara bilgi desteği ve sektörel bilgi aktarımı da dahil olmak üzere; yatırım öncesi ve sonrasını kapsayan tüm aşamalarda tam destek sunmaktadır.

GÖKÇE YANAŞMAYAN

Efes Moldova Genel Müdürü

Türkiye'nin en büyük bira üreticisi olan Anadolu Efes'in yurtdışı yatırımları 90'lı yıllarda başlamış olup, şirketimiz bugün bira ve Coca-Cola operasyonlarının satış gelirlerinin yaklaşık 3/2'sini yurtdışında gerçekleştirmektedir. Bira satış hacmi bakımından Avrupa'nın en büyük 6., dünyanın en büyük 16. bira şirketidir. Anadolu Efes bira ve meşrubat markaları ile tüm dünyada 700 milyon nüfusa hizmet ederken, ürünlerini de 70'den fazla ülkeye ihraç etmektedir.

Moldova Cumhuriyeti'ndeki yatırım faaliyetimiz ise 2003 yılında Vitanta Intravest'in hisselerini Anadolu Efes'in alması ile başlamıştır. Yatırım kararımızda Moldova bira pazarının potansiyeli, Vitanta'nın pazardaki konumu yanı sıra Moldova ve Türkiye'nin geçmişe dayanan tarihi, kültürel bağları da göz önünde bulundurulmuştur.

Efes için yatırım sonrası, Vitanta'dan alınan fabrikanın modernize edilmiş, bütün fabrika ileri teknoloji ile yenilenmiş ve Anadolu Efes'in standartlarını karşılayacak kalite yönetim anlayışına geçilmiştir. Bugün Efes Moldova fabrikasında üretilen biralara, dünyada çeşitli ülkelere ihraç edilmektedir. Romanya, Polonya, İtalya, Macaristan gibi ülkelerde satılan Efes birası Kışinev'de üretilmektedir. Bizim için ürün kalitesi kadar insan kaynağı ve kalitesi de öncelikli konulardan olmuştur. Geçmiş yıllarda Efes Moldova'da yetişmiş ve hizmet vermiş birçok Moldovalı çalışan, bugün başka şirketlerde Moldova iş dünyasına başarı ile hizmet vermeye devam etmektedir. Bugün Efes Moldova'da Genel Müdür hariç tüm çalışanların Moldovalı olmasından büyük sevinç duyuyoruz. 350 daimi çalışanımız ile ki bu rakam, tedarikçilerimiz, iş ortaklarımız ve distribütörlerimiz ile 1500 kişiyi bulmaktadır. Efes Moldova olarak ülke istihdamına ciddi katkı sunduğumuzu belirtmek isterim.

İnsan kaynaklarının yanı sıra yatırım yaptığımız ve büyük önem verdiğimiz bir alan da markalardır. Bira sektöründe istisnasız tüm segmentlerde lider olmamızı sağlayan portföyümüz içerisinde, güçlü yerli markalar ve yabancı markalar ile desteklenmiş ve Moldovalı tüketicilerin tercihinə sunulmuştur. Yabancı markaları ithal etmek yerine, Moldova ekonomisine katkı sunacak şekilde yerli üretim modeli benimsenmiştir. Üretim lisansı aldığımız markalar arasında uluslararası markalar vardır. Bu anlamda özellikle Çekya, Almanya gibi bira ülkelerinin değerli markalarını Moldova pazarı için bize emanet etmesi üretim ve pazarlama alanında geldiğimiz noktayı göstermektedir.

Bulunduğu topluma değer katmayı benimseyen Efes Moldova, tiyatro ve müzik başta olmak üzere kültürel faaliyetleri de desteklemiştir. Gelecek nesillere duyduğu sorumluluk neticesinde Moldova'da ilk ve tek su arıtma tesisini 2014 yılında kurmuştur. Özetle Efes için üretim kabiliyeti, insan gücü ve marka öncelikli olmuş; tüm bunlar toplumsal sorumluluk ile desteklenmiştir. Moldova pazarında 2003-2019 yılları arasında toplam yatırımlarımız 145 milyon ABD doları mertebesine erişmiştir. Bu süre zarfında %65 üzerinde pazar payı oranımız ile yerel bira pazarında lider olmayı sürdürdük. Bunun yanı sıra Moldova bütçesine katkıda bulunan ilk 10 şirketten biriyiz. Efes Moldova'nın, Moldova'da gelişimi ve ülkeye katkısı, şüphesiz yabancı yatırımcılara adil ve eşit sergilenen tutum ve Moldova'daki olumlu yatırım ikliminden de beslenmektedir.

TÜRKİYE-MOLDOVA INTERCONNECTED BUSINESS

NAİL OLPAK

DEİK Başkanı

CANER ÇOLAK

Genel Sekreter

AYŞEGÜL GÖK ARICAN

Sorumlu Genel Sekreter Yardımcısı

NURENGİZ EŞKİ

Bölge Direktörü

Tel: + 90 212 339 50 54

E-Posta: neski@deik.org.tr;
avrasyabolgesi@deik.org.tr

ELNUR OSMANOV

İş Konseyi Koordinatörü

Tel: + 90 212 339 50 67

E-Posta: eosmanov@deik.org.tr;
avrasyabolgesi@deik.org.tr

TUĞBA BAL BAHAR

İş Konseyi Koordinatörü

Tel: + 90 212 339 50 55

E-Posta: tbal@deik.org.tr;
avrasyabolgesi@deik.org.tr

ALPEREN AY

İş Konseyi Koordinatörü

Tel: + 90 212 339 50 59

E-Posta: aay@deik.org.tr;
avrasyabolgesi@deik.org.tr

**Semineri izlemek için lütfen
tıklayınız.**

**DEİK üyeliği için lütfen
tıklayınız.**

